

Uvodnik

Spoštovane bralke, spoštovani bralci,

glasilo Slovenskega arheološkega društva Arheo, ki je svojo pot pričelo (razmeroma) davnega leta 1981, je tokrat že 40. po vrsti. Številki je treba sicer prišteti še pet tematsko obarvanih glasil: *Arheološka najdišča dolenjske* (1990), *Etnogeneza Slovanov* (1990), *Arheoastronomija* (1991), *Preventivna arheologija* (2012) in *Vrednotenje arheoloških najdišč ter sistem(i) varovanja in upravljanja arheološke dediščine* (2013). Tako pravzaprav ovekovečujemo že 45. izdajo! 15 urednikov z uredniškimi odbori je v 45 številkah na 4831 straneh zbralo in uredilo hval vrednih 621 krajših in daljših prispevkov. Povprečen obseg posamezne številke tako znaša slabih 108 strani in vsebuje 14 prispevkov. Najkrajša, peta številka (Arheo 05/1986) obsega 40 strani, najdaljša, 39. številka (Arheo 39/2022) pa je z 227 stranmi skoraj šestkrat obsežnejša. Kljub manjšim nihanjem podatki kažejo jasen trend naraščanja obsega Arheo. V osemdesetih letih je posamezna številka obsegala povprečno 61 strani, v devetdesetih 92 strani, v prvem desetletju tega stoletja 126 strani, v drugem desetletju 131 strani, v zadnjih štirih letih pa že kar 155 strani. Na drugi strani je viden trend upadanja tematskih in posebnih števil, saj jih kar osem izhaja s konca osemdesetih in začetka devetdesetih (1988–1995), dve iz let 2012 in 2013, medtem ko jih v zadnjih desetih letih ni. Deloma izstopa zadnja, 40. številka, saj je en del posvečen človeškim posmrtnim ostankom v arheologiji in muzeologiji, a o tem več v sami številki.

Ob pregledu naslovov prispevkov »običajnih« števil lahko opazimo širino, ki jo Arheo ponuja. Poleg društvenih zadev, kot so različna poročila, ankete in intervju z dobitnikom nagrade Slovenskega arheološkega društva za življenjsko delo, med vsebino zasledimo bogat nabor diskusijskih prispevkov, recenzij ter strokovnih in znanstvenih člankov različnih tipov. Mnogi izmed njih so bili (ali so še vedno) temeljna oporna besedila slovenski arheološki stroki, tako za strokovno delo kot za delo v stroki. Ob prebiranju števil, posebej snutju kratkih povzetkov posebnih in tematskih števil, je prišla do izraza njihova usmerjenost k objavljanju izstopajočih del ali obravnavanju različnih družbeno-strokovnih izzivov časa, v katerem so številke nastale. *Arheološka najdišča Dolenjske* (1990), izdana ob 100-letnici arheoloških raziskav v Novem mestu (1890–1990), predstavijo 42 najpomembnejših ali v zadnjem desetletju obravnavanega časovnega okvirja raziskanih arheoloških najdišč na Dolenjskem, v

Beli krajini in Posavju. Predstavitev najdišč na arheološko bogatem in z arheološko tradicijo prežetem območju je opremljena s kratkim uvodnim orisom zgodovine raziskav ter karto z vrisanimi obravnavanimi najdišči, ki bralcu pomaga pri orientaciji. *Etnogeneza Slovanov* avtorja Andreja Pleterskega (1990) je kompilacija snovi in komentarjev o arheoloških etnogenetskih raziskavah (Slovanov). Avtor s sedmimi vsebinskimi sklopi predstavi kompleksnost teme in spoznavne možnosti etnogenetskih raziskav v arheologiji, ki se spletajo med prostorom, kulturo, jezikom in etnosom. Ivan Šprajc (1991) v dvanajstih poglavjih *Arheoastronomije*, vede, »ki preučuje astronomsko znanje in njegovo vlogo v družbah, ki jih sicer preučuje arheologija« (Šprajc 1991, 3), predstavi splošne temelje sferne astronomije ter osnovne tehnike in metode interdisciplinarnega arheoastronomskega dela. *Preventivna arheologija* (Arheo 29/2) in *Vrednotenje arheoloških najdišč ter sistem(i) varovanja in upravljanja arheološke dediščine* (Arheo 30/2) predstavljata izhodišča in rezultat dveh zaporednih simpozijev, ki sta ju v letih 2012 in 2013 pripravila Slovensko arheološko društvo in Slovensko konservatorsko društvo oziroma Slovensko arheološko društvo v sodelovanju s projektom InterArch-Steiermark. Simpozij o preventivni arheologiji je s sedmimi temami desetih avtorjev predstavil (spreminjajoče se) stanje preventivne arheologije v več evropskih državah, s katerimi si delimo zgodovino. Simpozij o vrednotenju arheoloških najdišč izpostavlja težave pomanjkanja standardov in kriterijev za vrednotenje arheoloških najdišč ter postavi temelje razpravi o vrednotenju in upravljanju z arheološkimi najdišči.

Poleg že omenjenih petih posebnih izdaj je bilo tematskih tudi pet izmed 40 števil. Namera izbora besedil v prvi, helenistično obarvani tematski številki (Arheo 07/1988), da bi »temu ali onemu humanističnemu duhu zalučal v obraz nekaj setov referenc« (Saksida 1988, Arheo 7, 3), ter pričevanja »o zavidljivo nizki ravni studia humanitatis v teh mračnih, spodnjetirolskih krajih« (Saksida 1988, Arheo 7, 3) je bila podana s šestimi prevodi antičnih študij in enim (samim) izvornim besedilom. Druga tematska številka *Venetovanje* (Arheo 10/1990) je antislovenetsko usmerjena. Z več kot 60 že objavljenimi, poredko rahlo prilagojenimi prispevki skoraj tridesetih piscev in z enajstimi namensko napisanimi prispevki je šla »s knjigo nad knjigo – nad Venete NDP z Venetovanjem« (Matičev 1990, Arheo 10, 8) in omogočila »bistrim bravcem dokopati se do kar najbolj objektivnega, strokovno utemeljenega gledanja

na venetski problem» (Matičeto 1990, Arheo 10, 7). Tretja tematska številka, *Rimski problem* (Arheo 14/1992), ki je opredeljen kot »teorija(e) o rimski umetnosti in problemi teh razlagalnih teorij« (Djurić 1992, Arheo 14, 3), v prevodu ponuja tri epistemološke razprave, z namenom vpeljave v arheologijo »način pisanja in razmišljanja, ki lahko disciplino kot tako šele vzpostavi« (Djurić 1992, Arheo 14, 3), ter prikaza, kako je domače razprave in še nepojasnjene pojave mogoče pravilno razumeti šele s poznavanjem in razumevanjem tovrstnih besedil. Četrta tematska številka (Arheo 17/1995) je v celoti posvečena doktorski disertaciji Božidarja Slapšaka iz leta 1983 – *Možnosti študija poselitve v arheologiji*. Delo je kot celovito metodološko besedilo o prostorski arheologiji v Sloveniji z uporabo arheološkega zapisa kot osnove za novo vrsto interpretacije poselitve odziv na razvoj prostorske arheologije po svetu (Novaković 1995, Arheo 17, 6–7). Peta tematska številka (Arheo 18/1997) je posvečena magistrski študiji Tatjane Greif – *Prazgodovinska kolišča Ljubljanskega barja*, ki je usmerjena v proučevanje možnosti interpretacije in poskus rekonstrukcije načina življenja na kolišču v specifičnem prostoru barjanskega ekosistema z vidika različnih strok (Guštin 1997, Arheo 18, 5).

Kot že rečeno, številne posebne in tematske številke obravnavajo pomembne specifično-strokovne izzive, vendar število tovrstnih izdaj z leti upada. V prvi vrsti se pojavi vprašanje, zakaj je tovrstnih izdaj (ali vsaj prispevkov), ki bi spodbujale razpravo in iskanje rešitev, vedno manj. Odgovora sicer ne poznam, a vsekakor ga ne gre iskati v manjšem številu izjemnih dosežkov stroke ali izzivov, s katerimi smo soočeni. Začela je tleti tudi ideja, da bi bilo morda primerno posebne in tematske številke ponovno vzeti v roke, jih prebrati v luči današnjega stanja ter oblikovati neke vrste odziv na obravnavano tematiko »desetletje/a« kasneje. So oziroma kako so tovrstne izdaje vplivale na razvoj stroke in kako obravnavane probleme vidimo danes? Na žalost je ideja prišla prepozno,

da bi jo vključili v to številko. Tako jo lahko razumete kot spodbudo za pripravo prispevkov za naslednjo številko Arhea. Veseli jih bomo!

In k tokratni številki. Arheo 40/2023 bi lahko v grobem razdelili na tri dele: znanstveno-strokovni, polemično-diskusijski in društveni del. V slednjem najdemo poročilo Črta Lorberja o 29. srečanju Evropske zveze arheologov (*European Association of Archaeologists*) v Belfastu, prirejeni utemeljitvi predlogov za nagrado in priznanje Slovenskega arheološkega društva ter poročilo predsednika Slovenskega arheološkega društva Predraga Novakovića o delovanju društva v letu 2022. Znanstveno-strokovni del ponuja tri prispevke. Metka Štrajhar predstavi trajno hrambo in upravljanje arhivov arheoloških najdišč v Arheološkem centru Muzeja in galerij mesta Ljubljane. Andrej Gaspari piše o aktualnih načinih predstavitve in popularizacije podvodne kulturne dediščine, kar ponazarja z izbranimi primeri. Posebej prikaže izzive in priložnosti predstavitve arheološke dediščine v priobalnem pasu med Koprom in Izolo. V tretjem prispevku člani ekipe projekta CRIME (Kremacija ali inhumacija pri preteklih skupnostih?) predstavijo osnove uporabe analiz izotopov v raziskavah človeških skeletnih posmrtnih ostankov v arheologiji. Ta prispevek bi lahko videli tudi kot povezovalni člen s polemično-diskusijskim delom glasila, ki je posvečen človeškim posmrtnim ostankom v arheologiji in muzeologiji. Gre za sklop sedmih prispevkov, vezan na okroglo mizo »Človeški posmrtni ostanki v arheologiji in muzeologiji«, ki jo je Slovensko arheološko društvo organiziralo 20. 11. 2018. Četudi je od okrogle mize minilo že nekaj let, številna vprašanja o ravnanju s človeškimi posmrtnimi ostanki v arheologiji ostajajo odprta. Zbrani prispevki vključujejo poglede strokovnjakov, ki se s tovrstno arheološko dediščino srečajo na različnih ravneh ter predstavijo izhodišča za nadaljnjo razpravo in oblikovanje standardov ravnanja s človeškimi posmrtnimi ostanki v arheologiji od odkritja do trajne hrambe.

Tamara Leskovar